

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Факультет фізичної культури, спорту та психології

Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобування ступеня вищої освіти «Бакалавр»

на тему: **«Психологічні особливості розвитку «Я-концепції» особистості,
здіяної в творчу діяльність»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
групи 312/1-ф

Спеціальність: 053 Психологія
ОП: Психологія. Психологічне
консультування

Станкова Олександра Валеріївна

Керівник: канд. психол. наук,
доцент кафедри психології
Шевченко С.В.

Рецензент: практикуючий психолог
центру розвитку «ПізнавайКА»,
м. Кривий Ріг
Нікітіна І.

Запоріжжя — 2026 рік

АНОТАЦІЯ

Станкова О.В.

Психологічні особливості розвитку «Я-концепції» особистості, задіяної в творчу діяльність

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню психологічних особливостей, які з'являються в системі «Я-концепції» на основі прояву творчості в юнацькому віці. У роботі досліджується поняття творчості, її основні характеристики та важливість для розвитку особистості. Також проаналізовано взаємозв'язок «Я-концепції» та творчої діяльності.

За результатами експериментального дослідження встановлено, що більшість молоді мають середній рівень творчого потенціалу. В них наявна велика різниця між «Я-реальним» та «Я-творчим», але є складності щодо реалізації даного потенціалу. Діагностика також показала, що більшість респондентів мають спрощену соціально бажану самооцінку, що пов'язано з напруженням у повсякденному житті.

Враховуючи результати емпіричної частини роботи була розроблена програма, яка дозволяє учасникам знехтувати їх соціальною маскою та знайти або відкрити в собі впевнену, самостійну частину їх особистості.

Ключові слова: “Я-концепція”, “творчість”, “творча діяльність”, “особистість”.

SUMMARY

Stankova O.V.

Psychological features of the development of the "Self-concept" of a person involved in creative activity

This thesis is devoted to the study of psychological characteristics that emerge within the Self-concept system through the expression of creativity during adolescence. The study explores the concept of creativity, its fundamental characteristics, and its significance for personality development. Furthermore, the correlation between the Self-concept and creative activity is analyzed.

Based on the results of the experimental study, it was established that the majority of young people possess an average level of creative potential. While there is a significant discrepancy between their "Actual-Self" and "Creative-Self," they face difficulties in realizing this potential. Diagnostics also revealed that most respondents maintain a simplified, socially desirable self-esteem, which is linked to the pressures and tensions of daily life.

Taking the empirical findings into account, a specialized program was developed. This program enables participants to set aside their "social masks" and discover or unlock a confident, independent facet of their personality.

Keywords: "Self-concept", "creativity", "creative activity", "personality".

РЕФЕРАТ

до кваліфікаційної роботи на тему:

«Психологічні особливості розвитку «Я-концепції» особистості, задіяної в творчу діяльність»

здобувачки вищої освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького спеціальності 053 Психологія

Станкової Олександри Валеріївни

Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент кафедри психології Шевченко Світлана Віталіївна

Актуальність. Наша сучасність базується на застосуванні творчих здібностей до будь-якого виду діяльності, що не є дивним, адже завдяки творчості породжуються нові відкриття та суспільство стрімко йде вперед. Зараз цінуються такі риси особистості як: креативність, здатність до абстрактного мислення та неординарних рішень, що підвищує заохочення до участі у різних видах творчості.

Основою, фундаментом до розвитку особистості та її психологічного благополуччя є її «Я-концепція». «Я-концепція» – це динамічна система явлень людини про саму себе, котра містить а) усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших властивостей; б) самооцінку; в) суб'єктивне сприйняття особистістю чинників, які впливають на неї [36]. Вивченням цього складного феномену займалися такі видатні психологи, як Бернс, Еріксон, Джеймс, Роджерс та інші. Проте, попри значну кількість досліджень як творчості, так і «Я-концепції» окремо, комплексний аналіз їхнього взаємозв'язку та вплив розвитку «Я-концепції» особистості на творчу діяльність залишається недостатньо вивченим. Особливо важливою ця тема буде для людей, чия творча діяльність частково або повністю залежить від таких психологічних якостей як: характер, емоції, темперамент, воля, увага та дисциплінованість.

Дане дослідження може бути корисним для вивчення особливості роботи та навчання людей з різними емоційними структурами та психологічною конституцією. Не завжди звичайний хід роботи може підходити для всіх, а для створення певних стратегій потрібно знати як «Внутрішнє Я» людини впливає на його творчу діяльність, як воно відображається в цій діяльності.

Проведення тематичного опитування для людей юного віку дасть можливість молоді не тільки розповісти про себе більше, але й покаже їх скритий емоційний стан, рівень самооцінки, задоволення собою та навіть страхи, що тільки зароджуються, які стосуються їхнього майбутнього та їх як окремої особистості.

Мета дослідження: теоретично вивчити та експериментально дослідити психологічні особливості розвитку «Я-концепції», задіяної в творчій діяльності.

Предметом дослідження є особливості впливу творчої діяльності на формування та гармонізацію «Я-концепції» особистості.

Об'єктом дослідження є психологічні особливості «Я-концепції» особистості та її творчої активності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи та концептуальні підходи до розуміння «Я-концепції» та творчої діяльності в психології;
2. Визначити та обґрунтувати психологічні особливості впливу «Я-концепції» на творчу діяльність особистості;
3. Провести емпіричне дослідження та здійснити кількісний та якісний аналіз впливу «Я-концепції» та творчу діяльність особистості;
4. Розробити програму розвитку Я концепції особистості як основи реалізації творчої діяльності.

Методи дослідження: теоретичні: метод дослідження наукової літератури, аналіз та синтез; практичні: емпіричні; математичні методи обробки експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. У ході експериментальної частини роботи було реалізовано дослідження молоді від 14 до 24 років. Вибірка в цілому склала 30 людей. Опитування проводилося за допомогою розроблених гугл форм. Були використанні такі методики - Тест «Творчий потенціал» (Є. Жариков, Є. Крушельницький); Семантичний диференціал (Ч. Осгуд); Модифікація методики М. Куна «Хто я?».

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступний висновок: творча діяльність є потужним чинником формування об'єктивного та глибокого розуміння власного "Я".

За результатами емпіричного дослідження виявлено наступні показники: аналіз результатів за методикою В. Жарикова продемонстрував виражену однорідність вибірки: переважна більшість респондентів (87%) виявили середній рівень творчого потенціалу. Порівняльний аналіз результатів за методикою семантичного диференціала Ч. Осгуда демонструє, що образ «Я-ідеального» є значно позитивнішим, енергійнішим та ціліснішим, ніж «Я-реальне».

За результатами методики «Хто я?» М.Куна виявилось, що самосприйняття особистості в реальному та творчому станах суттєво відрізняються. За результатами майже половина респондентів (43,3%) написали про себе від однієї та більше творчих рис (майстриня, творець, початковий письменник, «прагну досягти кращого рівня малювання»). Детальний аналіз підгрупи респондентів із вираженою творчою спрямованістю (43,3% від загальної вибірки) виявив значну кореляцію між творчою активністю та зрілістю самосприйняття.

Діагностика також показала, що 62,5% представників цієї творчої групи мають адекватну диференційовану самооцінку. У масштабах усієї вибірки це складає 16,7% (з загальних 26,7% адекватних самооцінок).

Отже, регулярна творча діяльність сприяє формуванню більш зрілої та стійкої структури особистості.

Враховуючи результати емпіричної частини роботи була розроблена програма психологічного супроводу "Арт-ідентичність", яка базується на триетапній моделі (діагностичний, розвивальний, підсумковий).

Мета програми: допомога молоді у переході від "соціальних масок" до формування самостійної «Я-концепції», яка не буде опиратись на сумніви щодо думки інших.

Впровадження та перевірка ефективності розробленої програми виступають перспективами для подальших досліджень важливості творчого процесу для розвитку людини як особистості.

Рік виконання дипломної роботи – 2026 р.

Місце виконання - Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ТА ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	6
1.1. Явище «Я-концепції» у психології: виникнення, структура та функції.	6
1.2. Психологічні особливості творчої особистості: характеристика.	11
1.3. Теоретичний аналіз взаємозв'язку «Я-концепції» та творчої діяльності особистості.....	15
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ, ЗАДІЯНОЇ В ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ	18
2.1 Організація та методи дослідження.....	18
2.2 Результати емпіричного дослідження.	21
Висновок до розділу 2.....	33
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МОЛОДІ	35
3.1. Психологічне обґрунтування та принципи побудови заходу «Арт-Ідентичність».	35
3.2. Зміст та покроковий алгоритм реалізації психорозвивального заходу	39
Висновок до розділу 3.....	44
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наша сучасність базується на застосуванні творчих здібностей до будь-якого виду діяльності, що не є дивним, адже завдяки творчості породжуються нові відкриття та суспільство стрімко йде вперед. Зараз цінуються такі риси особистості як: креативність, здатність до абстрактного мислення та неординарних рішень, що підвищує заохочення до участі у різних видах творчості.

Основою, фундаментом до розвитку особистості та її психологічного благополуччя є її «Я-концепція». «Я-концепція» – це динамічна система явлень людини про саму себе, котра містить а) усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших властивостей; б) самооцінку; в) суб'єктивне сприйняття особистістю чинників, які впливають на неї [36]. Вивченням цього складного феномену займалися такі видатні психологи, як Бернс, Еріксон, Джеймс, Роджерс та інші. Проте, попри значну кількість досліджень як творчості, так і «Я-концепції» окремо, комплексний аналіз їхнього взаємозв'язку та вплив розвитку «Я-концепції» особистості на творчу діяльність залишається недостатньо вивченим. Особливо важливою ця тема буде для людей, чия творча діяльність частково або повністю залежить від таких психологічних якостей як: характер, емоції, темперамент, воля, увага та дисциплінованість.

Дане дослідження може бути корисним для вивчення особливості роботи та навчання людей з різними емоційними структурами та психологічною конституцією. Не завжди звичайний хід роботи може підходити для всіх, а для створення певних стратегій потрібно знати як «Внутрішнє Я» людини впливає на його творчу діяльність, як воно відображається в цій діяльності.

Проведення тематичного опитування для людей юного віку дасть можливість молоді не тільки розповісти про себе більше, але й покаже їх скритий

емоційний стан, рівень самооцінки, задоволення собою та навіть страхи, що тільки зароджуються, які стосуються їхнього майбутнього та їх як окремої особистості.

Все вищезазначене і зумовило вибір теми дослідження «Психологічні особливості розвитку «Я-концепції» особистості задіяної в творчу діяльність».

Метою дослідження є теоритичне вивчення та експериментальне дослідження психологічних особливостей розвитку «Я-концепції», задіяної в творчій діяльності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи та концептуальні підходи до розуміння «Я-концепції» та творчої діяльності в психології;
2. Визначити та обґрунтувати психологічні особливості впливу «Я-концепції» на творчу діяльність особистості;
3. Провести емпіричне дослідження та здійснити кількісний та якісний аналіз впливу «Я-концепції» та творчу діяльність особистості;
4. Розробити програму розвитку Я концепції особистості як основи реалізації творчої діяльності.

Предметом дослідження є особливості впливу творчої діяльності на формування та гармонізацію «Я-концепції» особистості.

Об'єктом дослідження є психологічні особливості «Я-концепції» особистості та її творчої активності.

Методи дослідження: теоретичні: метод дослідження наукової літератури, аналіз та синтез; практичні: емпіричні; математичні методи обробки експериментальних даних.

В дослідженні були використані такі методики:

- Тест «Творчий потенціал» (Є. Жариков, Є. Крушельницький);
- Семантичний диференціал (Ч. Осгуд);
- Модифікація методики М. Куна «Хто я?».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 41 найменування (34 українською і 7 англійською мовами). Робота викладена на 50 сторінках друкованого тексту, вміщує 3 таблиці та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ТА ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Явище «Я-концепції» у психології: виникнення, структура та функції.

Я-концепція – це узагальнене уявлення про самого себе, система установок щодо власної особи. І. С. Кон підкреслює, що Я-концепція особистості є динамічним утворенням, а формування, розвиток та зміцнення Я-концепції зумовлені чинниками внутрішнього і зовнішнього порядку. Соціальне середовище справляє сильний вплив на формування Я-концепції [15].

Концептуальні підходи до розуміння психологічної структури «Я-концепції». У внутрішньому світі людини і її самосвідомості зокрема, Я-концепція – важлива структурна складова психологічної самоорганізації, яка виконує функцію передумови і наслідку ефективності соціальної взаємодії і якості життя в цілому (рис. 1.1). Вона здебільшого формується як відносно усталена, динамічна і певною мірою усвідомлена система уявлень особи про саму себе. У багатьох наукових працях вже детально розписали поняття я-концепції та

ІІ основні особливості [5, 7, 22, 40].

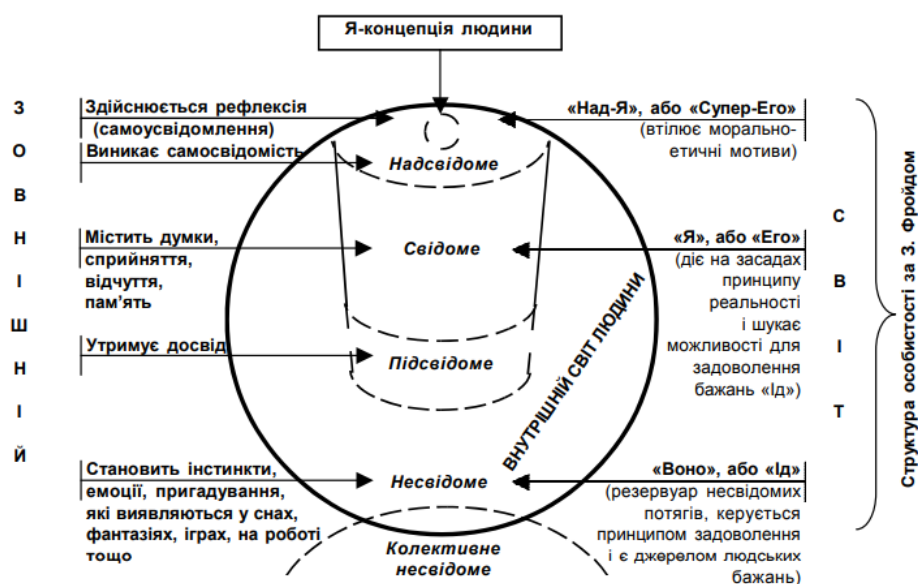

Рис. 1.1 Я-концепція у структурі внутрішнього світу людини

Інтеракціоністичний підхід у формуванні «Я-концепції» індивіда обстоює англійський психолог Р. Бернс [36]. Він інтегрує свої наукові погляди з концепцією психосоціального розвитку особистості Е. Еріксона та підтримує ідеї неогуманістичних психологів, зокрема К. Роджерса, який запропонував теорію повноцінно функціональної особистості. Примітною особливістю підходу цього автора у розвитку «Я-концепції» є поєднання і широке використання емпіричних досліджень з теоретико-особистісними, соціально-психологічними і педагогічними проблемами.

Для Бернса «Я-концепція» – це сукупність установок особистості, яка спрямована на саму себе. У визначенні інтегральної установки підкреслюються три головні елементи: а) переконання, яке може бути як обґрунтованим, так і необґрунтованим (когнітивна складова установки); б) емоційне ставлення до цього переконання (емоційно-оцінювальна складова); в) відповідна реакція, яка здебільшого виявляється у поведінці (поведінкова складова).

Залежно від того, на якому рівні - організму, соціального індивіда чи особистості - виявляється активність людини, у структурі Я-концепції В. В. Столін виділяє:

- фізичний Я- образ (схема тіла), викликаний потребою у фізичному благополуччі організму;
- соціальні ідентичності: статева, вікова, етнічна, громадянська, соціально - рольова, які пов'язані з потребою індивіда у приналежності до спільності і бажанням перебувати у ній;
- диференційований (розмежований, розрізнений) образ Я, який характеризує знання про себе порівняно з іншими людьми і характеризує знання про себе порівняно з іншими людьми та надає індивіду відчуття власної унікальності, забезпечує потребу у самовизначенні і самореалізації. [8, 34].

Стосовно «Я-концепції» ці три елементи інтегральної установки можна конкретизувати у такий спосіб: «образ Я» – уявлення індивіда про самого себе; самооцінка – афективна оцінка цього уявлення, яка може мати різну інтенсивність, тому що конкретні риси образу Я спроможні викликати більш чи менш сильні емоції, котрі пов'язані з її прийняттям або відторгненням; потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть бути викликані «образом Я» і самооцінкою [36].

Структура «Я-концепції» людини за Р. Бернсом складається із трьох компонентів: когнітивного, що ототожнюється із «Я-образом»; оцінкового, який втілюється у ставленні її до себе та виявляється у самооцінці; поведінкового, котрий ініціює вчинки особи [8].

Підхід Р. Бернса є фундаментальним для розуміння Я-концепції, адже він чітко окреслює її як динамічну структуру, що формується у соціальній взаємодії.

Його виділення трьох ключових компонентів – когнітивного (Я-образ), оцінкового (самооцінка) та поведінкового – стало класичним і дозволяє системно аналізувати цей феномен.

- Когнітивний компонент (Я-образ): це сукупність уявлень людини про себе – ким вона є, які її якості, здібності, ролі. Це своєрідна "ментальна фотографія" себе. Включає як реальне "Я" (яким я є насправді), так і ідеальне "Я" (яким я хотів би бути). Для творчої діяльності, Я-образ може містити уявлення про себе як про "творчу особистість", "художника", "інноватора", що мотивує до відповідних дій;
- Оцінковий компонент (самооцінка): це емоційно-ціннісне ставлення до себе, до своїх якостей і можливостей. Самооцінка може бути високою або низькою, адекватною або неадекватною. Позитивна та адекватна самооцінка є критично важливою для творчих особистостей, оскільки творчий процес часто пов'язаний з ризиком, невдачами та необхідністю витримувати критику;
- Поведінковий компонент: це ті дії, вчинки та поведінкові реакції, які базуються на «Я-образі» та самооцінці. Людина діє відповідно до того, як вона себе уявляє і як себе оцінює. Наприклад, людина з позитивним «Я-образом» "творця" і високою самооцінкою буде більш сміливо експериментувати, ділитися своїми ідеями та долати труднощі у творчості.

Я-концепція проходить складний шлях онтогенезу. Первинно вона формується у сім'ї як результат міжособистісних взаємостосунків із значущими дорослими, які визначають систему установок, а відтак розвивають «Я-образ» та частково Я-ставлення дитини [6].

Онтогенетичний розвиток «Я-концепції», як зазначає Бернс, дійсно починається в сім'ї через взаємодію зі значущими дорослими. Це підкреслює

соціальну природу «Я-концепції». Однак її розвиток не зупиняється у дитинстві, а триває протягом усього життя, ускладнюючись під впливом досвіду, діяльності та соціальних ролей. Творча діяльність, з її постійним пошуком, самовираженням та зворотним зв'язком, стає потужним чинником подальшого формування та трансформації Я-концепції в дорослому віці.

Структурна складова психологічної організації людини, на думку Р. Бернса, виконує три функції: а) забезпечує гармонію психічного світу особи; б) інтерпретує її власний досвід, в) є джерелом очікувань віддаленого майбутнього.

Функції «Я-концепції», виділені Бернсом (гармонія психічного світу, інтерпретація досвіду, джерело очікувань), є універсальними. Для особистості, задіяної в творчу діяльність, ці функції проявляються особливо яскраво: Я-концепція допомагає інтегрувати успіхи та невдачі у творчості, осмислювати власні творчі відкриття, а також формувати реалістичні чи амбітні очікування щодо майбутніх творчих досягнень [8].

Основними механізмами формування «Я-образу» виступають: аналіз власного внутрішнього світу, порівняння себе з іншими, приписування бажаних якостей, привласнення думки інших про себе, аналіз власних вчинків [10].

Я-концепція об'єднує систему самооцінок і утворює цілісне ставлення до себе, що включає рівень домагань, загальну спрямованість мотиваційної сфери. Так, у сучасних дослідженнях наголошується, що «мотивація досягнень, орієнтована на успіх, та реальна успішність діяльності свідчать про адекватну самооцінку. Мотивація уникнення невдач пов'язана з неадекватною самооцінкою: завищеною чи заниженою. Я-концепція у разі, постає як система саморегуляції людини, виявляється у самоповазі чи себелюбстві, в самодостатності чи приниженні себе» [5].

1.2. Психологічні особливості творчої особистості: характеристика.

Творча особистість в усі періоди розвитку суспільства вважалася одним з найголовніших його досягнень, адже без неї неможливий був би рух уперед до подальшого прогресу. Сучасне українське суспільство також потребує творчих людей в усіх галузях людської діяльності і саме тому проблема створення умов для виявлення і розвитку творчого потенціалу кожної особистості є однією з найбільш актуальних і невідкладних у своєму вирішенні [4].

Творчість не є унікальною рисою деяких талановитих чи вмілих людей, але це здатність, якою володіють усі люди [2].

Представник гуманістичного підходу Е. Фромм вважав, що творча активність це здатність людини «використовувати свої природні сили і реалізовувати закладені в ній потенційні можливості». Ознакою творчості є оригінальність, спонтанність, творче самосприйняття. Умовою творчості є розвиток власного «Я». Власне ті риси особистості, які є «результатом творчої активності, що базуються на спонтанних проявах, й забезпечують її цілісність» [9].

Творча діяльність є соціально детермінованим процесом, що дозволяє людині створювати принципово нові, соціально значущі результати. Вона виступає ключовим атрибутом особистості, через який реалізуються вагомі зміни у суспільстві, розвитку культури та власному вдосконаленні. Сутність творчої людини полягає в її здатності ефективно вирішувати як прості, так і складні завдання у професійному та повсякденному житті.

Поняття творчої особистості було описано більшості наукових робіт та статей як складним багатовимірним процесом, що охоплює інтелектуальні, емоційні та соціальні аспекти [28, 23, 19, 2], а саму людську творчість як інтегральну сукупність уяви, фантазії, передбачення та інтуїції [18].

Вона включає в себе ряд компонентів та характеристик притаманних цьому поняттю. До основних характеристик творчої особистості відносять: здатність до самоактуалізації, креативність, готовність до ризику, нерівномірність успіхів під час вивчення різних навчальних предметів, наявність творчого потенціалу, високий рівень мотивації, самотність, високий рівень розвитку емпатії, семантична гнучкість.

Характеризуючи творчу особистість в цілому, можна констатувати такі її особливості:

- Інтелектуальний потенціал – гнучкість, швидкість, дивергентність, здатність до наслідування;
- Допитливість – внутрішня пізнавальна мотивація, відчуття нового;
- Ініціатива – постійна активність і зайнятість, працелюбність, любов до труднощів. Незалежність, самостійність, прагнення до самовираження;
- Наполегливість, відданість справі;
- Оригінальність, творчість: прагнення до творчих задач та занять, винахідливість;
- Ерудиція, самореалізація [38].

Проблему розвитку творчості особистості розкриває концепція креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності, автором якої є американський психолог Дж. Гілфорд. Розробляючи зазначену проблему, вчений указав на принципове розходження між двома типами розумових операцій: конвергенцією і дивергенцією. Конвергентне мислення актуалізується в тому випадку, коли людині, яка розв'язує задачу, потрібно на основі множини умов знайти єдине правильне рішення. Дивергентне мислення визначається як «тип мислення, який рухається в різноманітних напрямках». Чотири основних параметри креативності, за Дж. Гілфордом: 1) оригінальність – спроможність продукувати віддалені асоціації, незвичні відповіді; 2) семантична гнучкість –

здатність виявити основну властивість об'єкта і запропонувати новий спосіб його використання; 3) образно-адаптивна гнучкість – спроможність змінити форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки і можливості для використання; 4) семантична спонтанна гнучкість – продукування різноманітних ідей у нерегламентованій ситуації. Автор виділяє параметри креативності: 1) здатність до виявлення і постановки проблем; 2) спроможність до генерування великого числа ідей; 3) гнучкість – продукування різноманітних ідей; 4) оригінальність – спроможність відповідати на подразники нестандартно; 5) здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; 6) вміння вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу [3].

Творча особистість – це індивід, здатний до створення якісно нових, оригінальних і соціально значущих продуктів діяльності, що вимагає від нього особливого поєднання когнітивних, афективних та вольових рис.

Вивчення розвитку творчої особистості в юності дозволяє визначити мотиваційні довготривалі установки, які характеризують спрямованість особистості на створення творчого продукту. В період юності мотиваційна сфера особистості перебудовується таким чином, що домінуючу позицію в її структурі займають схильності. Схильності визначають як спрямованість на конкретну діяльність, як потреба в будь-якому виді діяльності, як професійна спрямованість особистості. До специфічних особливостей схильностей відносять: спонукання до діяльності, яке завжди співпадає зі змістом цієї діяльності; при умові вибору адекватної її діяльності схильності трансформуються в інтереси; при відсутності діяльності, що відповідає схильностям, з'являється незадоволеність своєю діяльністю [6].

Психологічна структура творчої особистості є багатогранною і включає в себе як когнітивні, так і особистісні особливості. До когнітивних здібностей відносять: дивергентне мислення, тобто здатність генерувати велику кількість різноманітних ідей у відповідь на одне запитання, шукати нетрадиційні шляхи

вирішення проблем, демонструвати гнучкість, оригінальність та біглисть думки; проблемну чутливість – здатність помічати невідповідності, прогалини в інформації, протиріччя, а також нетипові або приховані проблеми, які не є очевидними для інших; уяву та фантазію – можливість створювати нові образи, комбінувати елементи досвіду у нові, неіснуючі раніше конфігурації, візуалізувати абстрактні ідеї; аналітичні та синтетичні здібності – ефективне оперування інформацією, здатність розкласти складні явища на складові для детального вивчення та об'єднувати їх у нові, цілісні структури.

Серед особистісних якостей (рис характеру), що сприяють творчості, виділяють: відкритість до досвіду, тобто прагнення до нового, незвичайного, готовність сприймати альтернативні погляди, емоції, цінності та ідеї; самостійність та незалежність суджень – здатність мислити критично, не піддаватися тиску конформізму, слідувати власним переконанням навіть у супереч загальноприйнятим нормам; наполегливість та завзятість – високий рівень мотивації до досягнення мети, здатність працювати над проблемою тривалий час, незважаючи на труднощі, перешкоди та можливі невдачі; висока мотивація досягнення та самовдосконалення – прагнення до досконалості, внутрішня потреба у розвитку своїх здібностей та реалізації потенціалу;

Мотивація є ключовим рушієм творчості. Найбільше впливає внутрішня мотивація, яка виникає від задоволення під час творчого процесу, зацікавленості, прагнення до пізнання та зростання людини як особистості. Зовнішня мотивація (така як нагороди, також можуть відігравати роль, але вони, як правило, є менш стійкими. Потреба в самоактуалізації (А. Маслоу) розглядається як вищий рівень мотивації, коли людина прагне реалізувати весь свій потенціал і стати тим, ким вона може бути.

Всі перелічені психологічні особливості не існують ізольовано, а взаємодіють, формуючи цілісний профіль творчої особистості. Вони впливають на різні етапи творчого процесу – від пошуку та формування ідеї до її реалізації

та перевірки. Розвиток цих якостей не тільки сприяє підвищенню креативного потенціалу, а й зумовлює унікальність та ефективність творчої діяльності індивіда.

1.3. Теоретичний аналіз взаємозв'язку «Я-концепції» та творчої діяльності особистості.

Взаємозв'язок між «Я-концепцією» особистості та її творчою діяльністю є однією з найскладніших та найменш вивчених проблем сучасної психології. Цей зв'язок не є односпрямованим; «Я-концепція» виступає як потужний чинник, що впливає на потенціал та прояви творчості, водночас сама творча діяльність активно формує та трансформує уявлення людини про себе. Розуміння цієї динамічної взаємодії є критично важливим для осмислення психологічних механізмів творчої самореалізації.

Спочатку варто відмітити, що первинний зв'язок є у тому, що в основі обох речей лежать психологічні особливості людини. Як і під час будь-якої іншої активності, у творчої діяльності людина демонструє свої навички, вміння, виявляє характер, показує те, на що вона здібна. У школярів «Я-концепція» має найактивніший розвиток, оскільки розвиваються всі галузі психіки: пізнавальні процеси - відчуття, сприйняття, мислення; емоційні процеси - емоції та потяги; вольові процеси – воля; універсальні процеси - пам'ять, увага та уява. Отже, і творча діяльність характеризується явним самовираженням. Творча діяльність особистості є продовженням розвитку «Я-концепції», але вже не всередині людини, а в діях.

Але і «Я-концепція» справляє значний вплив на творчу діяльність. Самооцінка, як емоційно-оцінний компонент «Я-концепції», відіграє вирішальну роль у здатності особистості розпочати та продовжувати творчу роботу. Висока,

адекватна самооцінка сприяє впевненості у власних силах, готовності до ризику та експериментів, які є невід'ємними атрибутами будь-якого творчого процесу. Особистість, що вірить у свої творчі здібності, є більш сміливою у висловленні оригінальних ідей, не боїться можливих невдач чи критики, що є особливо важливим на етапах генерації та валідації креативних продуктів. Натомість, низька самооцінка може стати перешкодою, призводячи до самокритики, страху перед новизною та відмови від реалізації потенційно творчих ідей.

Творчість – це здатність адаптивно реагувати на потребу в нових підходах. Це переважно, здатність осмислено впроваджувати в життя щось нове, хоча процес може бути неусвідомлюваним або частково усвідомлюваним. Нова адаптація зазвичай сприяє більшій гнучкості і підвищує можливості росту і виживання.

За А. Маслоу «творчість – універсальна функція людини, яка веде до всіх форм самовираження»; здатність до творчості є вродженою («дерева дають листя, птахи літають, людина творить»), вона закладена в кожному і не вимагає спеціальних талантів, тому творчими можуть бути і домогосподарки, і бізнесмени, і професори. Проте здебільшого люди втрачають цю здатність у процесі «окультурення», чому неминучою мірою сприяє офіційна освіта [38].

З отриманих результатів у психологічному дослідженні О. Дмишко та О. Колосівської було виявлено, що рівень творчого потенціалу впливає на наявність чи відсутність в особі внутрішнього конфлікту, спостерігається низький рівень дезінтеграції в мотиваційно-особистісній сфері та зв'язок лише з одним типом внутрішнього конфлікту, тоді як у осіб з низьким творчим потенціалом відмічено кілька прямих зв'язків з внутрішніми конфліктами. Це означає, що є прямий зв'язок між творчою діяльністю та стану «Я-концепції». Робота психолога, як вони зазначили, у даному випадку повинна бути спрямована на зменшення

проявів внутрішньоособистісного конфлікту та розкриття творчого потенціалу у даної групи досліджуваних [11].

Отже, проведений теоретичний аналіз засвідчує, що «Я-концепція» та творча діяльність особистості перебувають у складному, динамічному взаємозв'язку. Особливе значення має вплив компонентів «Я-концепції» – Я-образу, самооцінки та поведінкового аспекту – на формування та реалізацію творчого потенціалу. Позитивна та адекватна «Я-концепція» виступає внутрішньою опорою, забезпечуючи впевненість у власних силах, готовність до ризику та наполегливість, що є критично важливим для успішної творчої діяльності. Водночас, сам процес творчої самореалізації є потужним механізмом для подальшого розвитку та зміцнення «Я-концепції» особистості. Розуміння цих психологічних механізмів є ключовим для подальшого емпіричного вивчення особливостей впливу «Я-концепції» на творчі прояви індивіда.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ, ЗАДІЯНОЇ В ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1 Організація та методи дослідження.

Цей підрозділ включає методологію та процедуру проведеного емпіричного дослідження, включаючи його організацію, характеристику вибірки, використаний діагностичний інструментарій та методи обробки даних, що дозволило досягти поставленої мети роботи.

Мета діагностики: емпірично дослідити змістовні та структурні особливості Я-концепції особистості, залученої до творчої діяльності, а також виявити взаємозв'язок між рівнем творчих здібностей і специфікою самосприйняття.

Проблема (зміст): молоде покоління стикаються зі значним емоційним тиском, пов'язаним із соціальними очікуваннями, навчанням та невизначеністю майбутнього. Творча діяльність може слугувати важливим ресурсом для самовираження, емоційної регуляції та формування позитивної ідентичності. Однак, недостатнє розуміння особливостей впливу «Я-концепції» на творчість, а також наявність внутрішніх бар'єрів, таких як низька самооцінка та страх невдачі, можуть перешкоджати повноцінній реалізації творчого потенціалу та негативно впливати на психологічний стан підлітків та молодих.

До вибірки емпіричного дослідження увійшли 30 респондентів віком від 14 до 23 років. Формування вибірки здійснювалося методом випадкового відбору через розповсюдження онлайн-опитування в мережі Інтернет.

Емпіричне дослідження здійснювалося у чотири етапи.

Перший етап дослідження мав теоретико-пошуковий характер. У його межах було здійснено аналіз фундаментальних наукових джерел, присвячених психологічним визначним фактам творчої діяльності та особливостям особистісного розвитку креативної молоді. Особлива увага приділялася вивченню структурних компонентів Я-концепції (когнітивного, емоційного та поведінкового). На основі теоретичного узагальнення було підібрано діагностичний інструментарій, що дозволяє комплексно оцінити взаємозв'язок між самосприйняттям особистості («Я-реальне» та «Я-творче») та рівнем її творчої ініціативності й потенціалу.

Другий етап передбачав безпосередню організацію та проведення емпіричного дослідження.

На цьому етапі було підготовлено онлайн-версії обраних психодіагностичних методи, розроблено супровідні інструкції та бланки для відповідей. Дослідження проводилось дистанційно із застосуванням таких інструментів:

1. Тест «Творчий потенціал» (Є. Жариков, Є. Крушельницький);
2. Семантичний диференціал (Ч. Осгуд);
3. Модифікація методики М. Куна «Хто я?».

Третій етап полягав у зборі порівняльних даних. Збір даних зайняв повних 6 днів.

Четвертий, підсумковий етап передбачав обробку результатів та їхній статистичний аналіз, а також формування загальних висновків за підсумками дослідження. Так як в опитуванні взяли участь 30 осіб віком від 14 до 23 років, що зробило можливим простежити вікову динаміку формування творчої Я-концепції».

Для виявлення рівня креативності та здатності до нестандартного мислення було використано методику **оцінки творчого потенціалу Є. Жарикова та Є. Крушельницького**.

Методика містить перелік питань, спрямованих на виявлення таких якостей, як допитливість, впевненість у собі, здатність до ризику та наполегливість. Респондент має обрати варіанти відповідей, що найбільше відповідають його звичній поведінці та світогляду.

Результати оцінюються за загальною сумою набраних балів, що дозволяє визначити рівень творчого потенціалу особистості:

- високий рівень – свідчить про наявність значних творчих здібностей та активне прагнення до самовираження;
- середній рівень – вказує на наявність творчого потенціалу, який потребує додаткових стимулів для розвитку;
- низький рівень – характеризує схильність до шаблонного мислення та низький інтерес до інновацій [26].

Для дослідження суб'єктивного ставлення особистості до власного «Я» було використано **«Семантичний диференціал» Ч. Осгуда**.

Методика дозволяє виміряти емоційні аспекти Я-концепції через оцінку полярних якостей (наприклад, «активний – пасивний», «сильний – слабкий»). У дослідженні респонденти оцінювали два образи: свій реальний стан та ідеальний образ себе у творчій діяльності. Порівняння цих профілів дозволяє встановити рівень самоприйняття та внутрішні конфлікти.

Вона містить 10 пар прикметників-антонімів, за якими респондент має оцінити свій образ «Я-реальне». Оцінка здійснюється за 7-бальною шкалою від +3 до -3 балів.

Інтерпретація результатів базується на аналізі трьох базових факторів і виглядає так:

- Фактор «оцінка» – відображає рівень самоприйняття, самоповаги та емоційного ставлення до себе;
- Фактор «сила» – характеризує розвиток вольових якостей, впевненість у власних ресурсах та контроль над ситуацією;
- Фактор «активність» – вказує на рівень енергійності, товариськості та готовності до активних дій у навколишньому середовищі [32].

Для вивчення змістових характеристик Я-концепції та особливостей ідентичності було використано **модифікацію методики М. Куна «Хто я?»**.

Методика є нестандартизованою самохарактеристикою, де респондент має протягом 12 хвилин надати 20 відповідей на запитання «Хто я?». Кожна відповідь відображає певний аспект сприйняття людиною самої себе.

Ця нестандартизована методика самохарактеристики передбачає надання 20 відповідей на запитання «Хто я?» протягом 12 хвилин. Результати аналізуються за чотирма категоріями: соціальне «Я» (ролі та статус), духовне «Я» (цінності та риси), фізичне «Я» (зовнішність) та діяльнісне «Я» (навички й захоплення), що разом відображають цілісну структуру самосприйняття особистості [16].

2.2 Результати емпіричного дослідження.

Обробка даних за проведеними методиками дозволила отримати такі результати.

Після проведення першої методики «Самооцінка творчого потенціалу особистості» були отримані наступні результати (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники самооцінки творчого потенціалу особистості
(методика Є. Жарикова та Є. Крушельницького «Творчий потенціал»)

<i>Рівень творчого потенціалу</i>	<i>Кількість респондентів (осіб)</i>	<i>Показники (%)</i>
35 балів і більше	3	10
21-34 балів	26	87
20 балів і менше	1	3
Усього	30	100

Аналіз результатів за методикою В. Жарикова продемонстрував виражену однорідність вибірки: переважна більшість респондентів (87%) виявили середній рівень творчого потенціалу (рис. 2.1). Це свідчить про те, що творчість для більшості опитаних є доступною сферою самореалізації, проте вона не є провідним мотивом життєдіяльності. Високий рівень (10%) притаманний особам з яскраво вираженою установкою на привнесення нового. Низький рівень (3%), зафіксований лише у наймолодшого учасника, вказує на те, що творча Я-концепція знаходиться на етапі первинного формування та сильно залежить від зовнішнього схвалення.

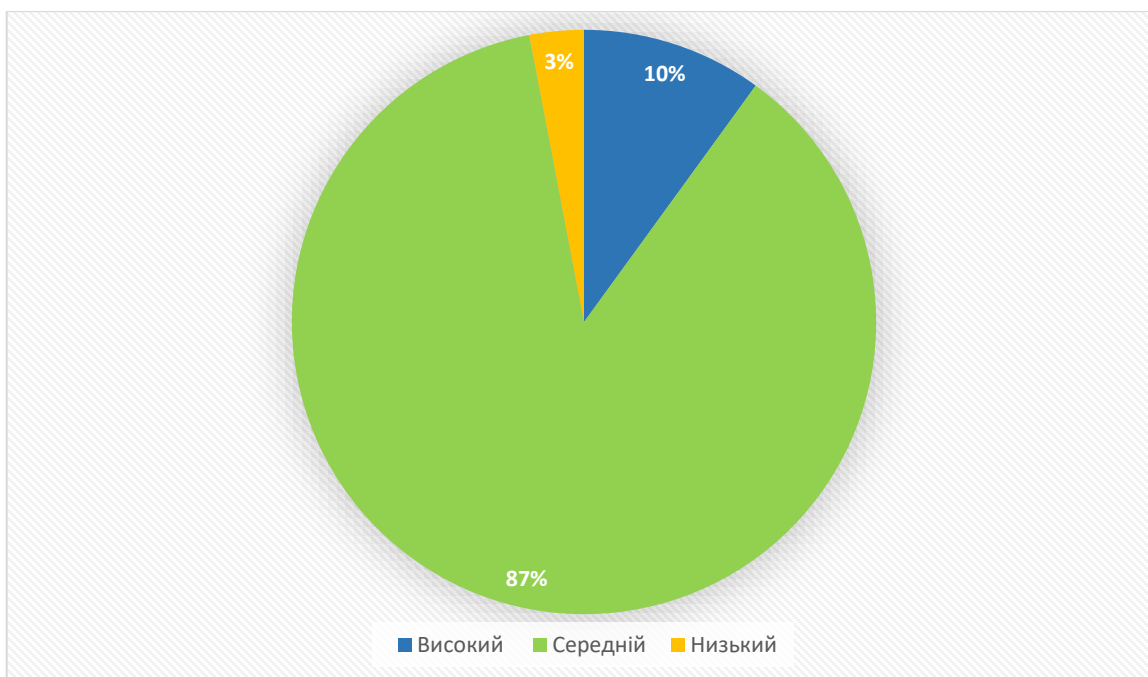

Рис. 2.1. Співвідношення рівнів творчого потенціалу (за В. Жариковим)

На питання №4 «Чи будете грати важливу роль у майбутньому?» більшість відповіли «малоймовірно» (53,3%) або «можливо» (33,3%) (рис. 2.2). Це свідчить про те, що молодь має занижені соціальні очікування від свого творчого «Я». Вони вважають себе креативними «для себе», але не вірять, що це змінить світ.

4. Чи вважаєте ви, що в майбутньому гратимете настільки важливу роль, що зможете щось принципово змінити?

30 відповідей

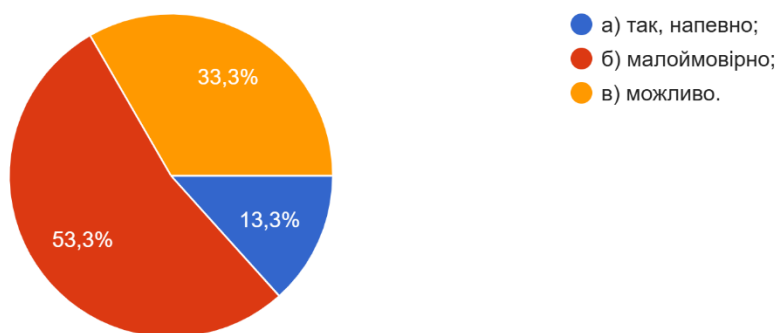

Рис. 2.2. Відсотковий розподіл за показником соціального «Я»

Така концентрація результатів у межах середнього рівня свідчить про значний прихований ресурс молоді: вони мають здібності, але потребують психологічної підтримки (розвитку Я-концепції) для переходу на високий рівень.

Аналіз отриманих результатів тесту «Семантичний диференціал» Ч. Осгуда дозволив виділити різницю між самооціненням Я-реального та ідеального Я-творчого. Результати діагностики систематизовані у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Середні показники оцінювання образів «Я-реальне» та «Я-ідеал»

(методика Ч. Осгуда «Семантичний диференціал»)

Фактор СД	Я-реальне (середнє)	Я-ідеал (творче)	Різниця
Оцінка (Е) (привабливість, світло)	1,04	1,76	+0,72
Сила (Р) (впевненість, масштаб)	0.98	1.3	+0,32
Активність (А) (швидкість, енергія)	0.12	1.29	+1,17

Порівняльний аналіз результатів за методикою семантичного диференціала дозволив виявити глибоку трансформацію самосприйняття особистості під час переходу від повсякденного стану до творчої активності. Побудований

психосемантичний профіль наочно демонструє, що образ «Я-ідеального» є значно позитивнішим, енергійнішим та ціліснішим, ніж «Я-реальне» (рис. 2.3).

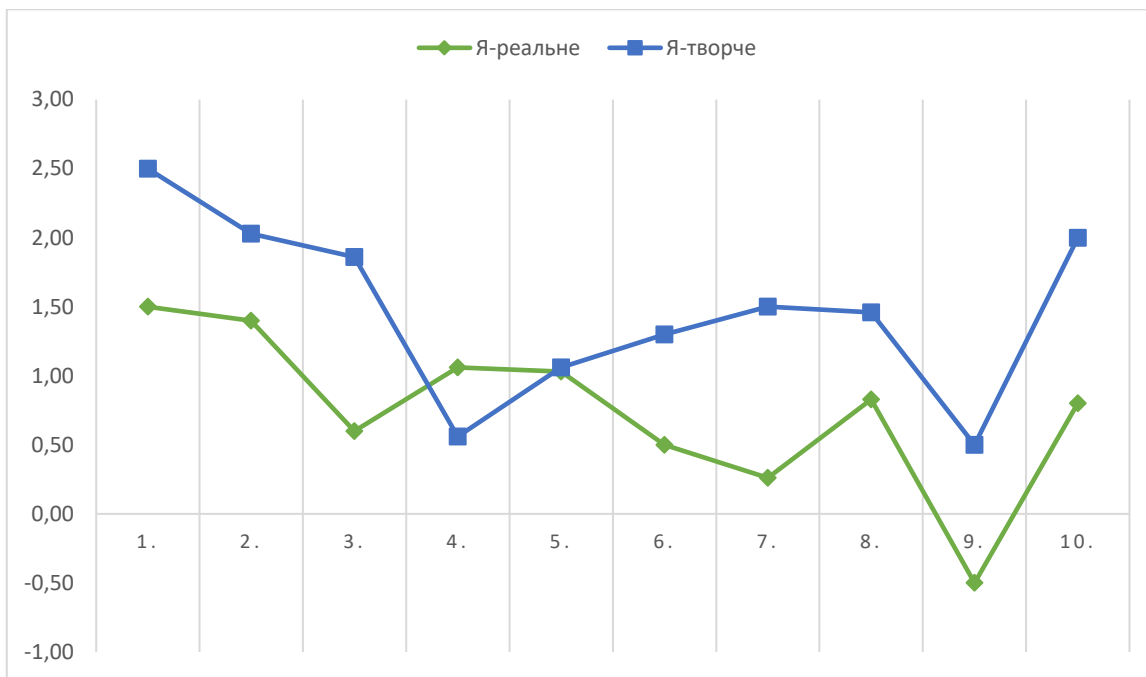

Рис. 2.3. Рівні вираженості показників уявлень про «Я-ідеальне» та про «Я-реальне»

Графік демонструє, що показники «Я-ідеального» (творчого) майже за всіма шкалами вище, аніж показники «Я-реального». Тобто наявність творчого процесу має дуже важливе значення для молоді, яка звикла шукати шляхи до самореалізації у кожній сфері, в яку потрапляє, через максималізм. Розбіжності між «ідеальним Я» та «реальним Я» є джерелом розвитку особистості. Разом з тим суттєві суперечності між ними можуть призвести до внутрішнього конфлікту й негативних переживань [25].

У респондентів спостерігається значний ціннісний розрив. Вони хочуть бути набагато активнішими та сильнішими у творчості, ніж відчують себе в реальному житті. Найбільша дистанція – за фактором активності. Тобто «Я-

концепція» творчості сприймається як стан «надпотужного руху», якого їм не вистачає в буденності або вони не мають можливості його проявити.

У реальному житті високий творчий потенціал майже завжди перебуває в «сплячому» режимі через низьку повсякденну активність. Тому щоб запобігати емоційного перегруження, низьку самооцінку через нестачу самореалізації особистості дуже важливо для таких людей включати творчій процес у свою рутину у вигляді хобі або роботи.

За результатами методики «Хто я?» М.Куна виявилось, що самосприйняття особистості в реальному та творчому станах суттєво відрізняються.

Зміст методики полягає в тому, що людина у першу чергу демонструє поверхнісні уявлення про себе, те, що було нав'язано ззовні. Через умову «писати не задумуючись над відповіддю» у більш пізніх відповідях особистість починає проектувати свій справжній внутрішній стан, який може бути новим і для самого респондента.

У першу чергу респонденти ідифікували себе за соціальними ролями (донька/син, учень, працівник) та за гендерною ідентичністю (дівчина/хлопець). Серед відповідей прослідковувалась усвідомленість особистої індивідуальності (особистість з унікальним набором рис характеру). Найбільш розповсюджена відповідь була у 40% респондентів, які у першу чергу відповіли «Людина».

Важливо відмітити, що 10% опитуваних не змогли дати відповідь на головне питання методики «Хто я?». Це може вказувати на їх невизначеність самосприйняття. Ці люди можуть перебувати у стані тяжкої кризи, пов'язаної з дорослішанням, коли ти вже не дитина, але і не достатньо дорослий. Ще 10% опитуваних на питання «Хто я?» не змогли дати більше 15-тих відповідей. У цьому випадку можна стверджувати, що респонденти не здатні до глибокого

самоаналізу. У їх відповідях були присутні лише соціальні ролі та повторні прості риси характеру (добрий, сміливий).

Попри початкову задумку методики виходити з поверхневого до більш глибокого стану, де спливає не тільки «добра» характеристика, але і «погані» риси, це вдалось лише 26,7% респондентів. Зі всієї вибірки лише у цього відсотку людей було присутнє більше однієї негативної риси характеру, іменника або метафори. Це вказує на здатність до адекватної самооцінки. Але у більшості молоді (53,3%), яка прийняла участь у дослідженні самооцінка залишається спрощеною, тобто людина сприймає себе та описує через набір поверхневих, виключно позитивних та загальноприйнятих характеристик. Це може свідчити про бажання виглядати «правильним» в очах інших (дослідника), можлива деяка залежність від думки оточуючих. Відсотковий розподіл за показником видів самооцінки представлено на рис. 2.4.

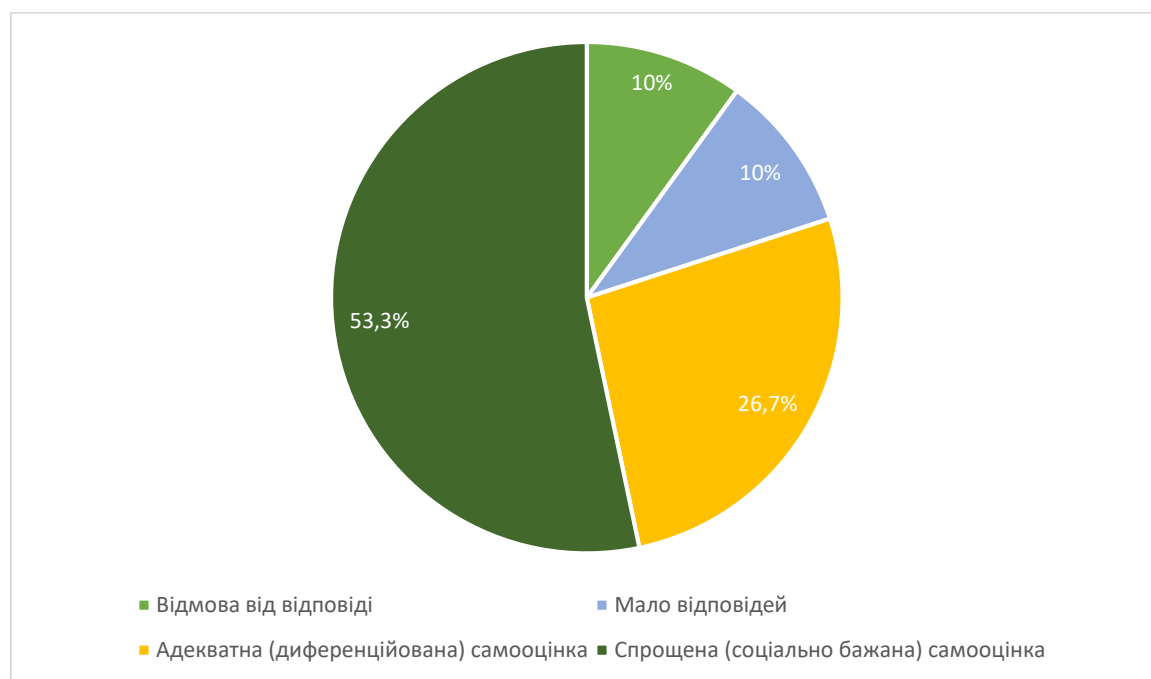

Рис. 2.4. Розподіл респондентів за типами відповідей щодо самооцінки (методика М.Куна «Хто я?»)

Опитування поширювалось серед різних людей: і серед тих, хто займається творчістю, і тих, хто з нею не пов'язані. За результатами майже половина респондентів (43,3%) написали про себе від однієї та більше творчих рис (майстриня, творець, початковий письменник, «прагну досягти кращого рівня малювання»). Але навіть ті, хто явно мають інші захоплення (спорт, читання та ін.) використали слово творець в іншому сенсі. 6,7% опитуваних на питання «Хто я?» відповіли «Творець власної долі та майбутнього».

Детальний аналіз підгрупи респондентів із вираженою творчою спрямованістю (43,3% від загальної вибірки) виявив значну кореляцію між творчою активністю та зрілістю самосприйняття. Встановлено, що 62,5% представників цієї творчої групи мають адекватну диференційовану самооцінку (рис 2.5). У масштабах усієї вибірки це складає 16,7% (з загальних 26,7% адекватних самооцінок), що дозволяє зробити висновок: творча діяльність є потужним чинником формування об'єктивного та глибокого розуміння власного "Я".

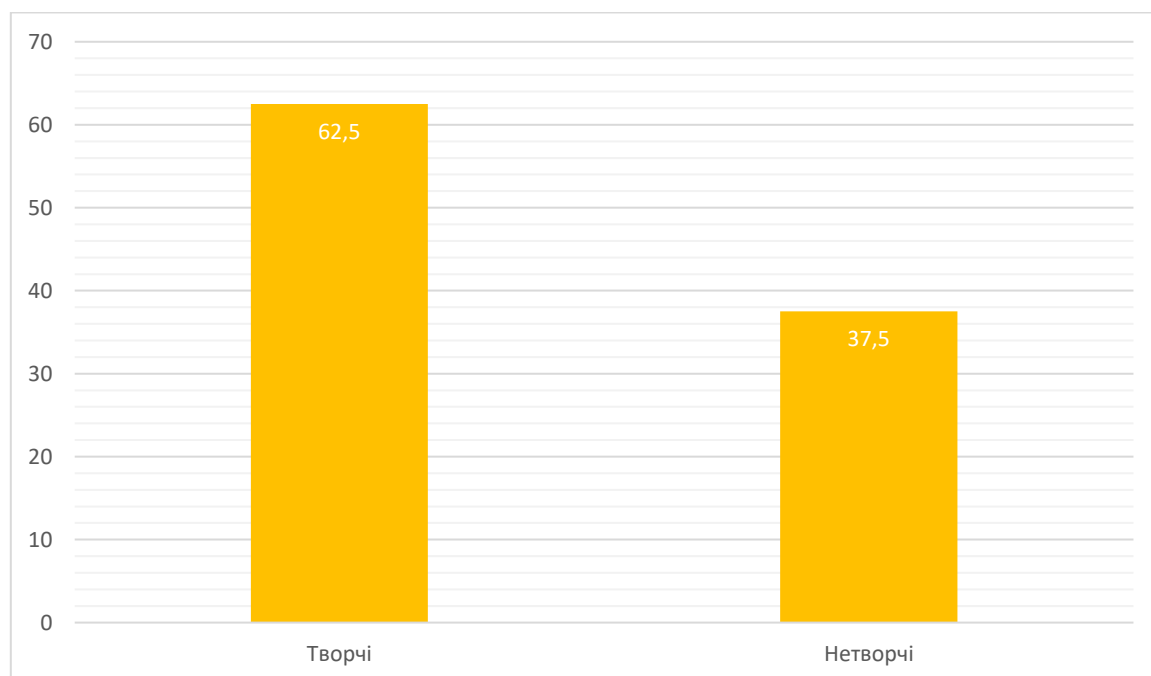

Рис. 2.5. Частка адекватної (диференційованої) самооцінки у творчій та нетворчій групах респондентів (%)

Деякі респонденти мають високий творчий потенціал за Жариковим та ідеалізують «Я-творче» за Осгудом, проте в методиці «Хто я?» творчі ролі часто витісняються станами втоми або базовими соціальними ролями. Для більш детального розуміння трансформації Я-концепції у таблиці 2.3 описано три індивідуальні профілі респондентів.

Таблиця 2.3

Порівняльна характеристика структурних компонентів «Я-концепції» за результатами емпіричного дослідження

Респондент	Жариков (Потенціал)	СД (Я- реальне)	Хто я? (Домінуюча ідентичність)	Висновок
Дівчина, (21 р.)	33 (Високий)	Слабке/ напруже не	«Трудова сила», «вічний №2»	Креативна криза: високий потенціал пригнічений низькою самооцінкою.
Дівчина, (19 р.)	32 (Високий)	Активне /сильне	«Художниця», «цілеспрямована»	Гармонійна Я- концепція: творчість інтегрована в особистість.
Дівчина, (16 р.)	27 (Середній)	Світле/ радісне	«Сир», «сонце», «дощ»	Асоціативна креативність:

				творчість проявляється через метафоричне сприйняття світу.
--	--	--	--	---

Середній бал у старшій групі в методиці про творчі потенціал вищий на 4.7 бала. Це підтверджує гіпотезу про те, що Я-концепція творчості зміцнюється разом із життєвим досвідом. У 14-17 років творчість сприймається як «гра» або «настрій», а у 18-23 роки – як «інструмент самореалізації».

Підлітковий вік займає важливу фазу в загальному процесі становлення людини як особистості, коли в процесі побудови нового характеру, структури та складу діяльності дитини закладаються основи свідомого поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і соціальних установок [33]. І у підлітків відповіді є трохи хаотичним. Вони шукають себе через зовнішні образи (тварини, явища природи), а творчість для них – це щось зовнішнє, що «надихає». У той час як у молоді творчість більш інтегрована в особистість. Більш дорослі респонденти використовували такі фрази: «Я - творець власної долі», «Я - спеціаліст». Це свідчить про те, що творча Я-концепція переходить із площини мрій у площину дій. Вони схильні реалізувати свій творчий потенціал на відміну від молодших.

Порівнюючи результати усіх методик можна побачити глибоку взаємозалежність між емоційним та психологічним станом молоді та змістовним наповненням їхньої «Я-концепції».

Проведене дослідження дозволило здійснити комплексний теоретичний аналіз та емпіричне вивчення взаємозв'язку між особливостями «Я-концепції» та проявами творчої діяльності особистості. Теоретичні положення, викладені у першому розділі, знайшли своє підтвердження та конкретизацію у зібраних емпіричних даних, отриманих від молоді, задіяних у творчу діяльність.

Результати дослідження підтверджують, що «Я-концепція» відіграє ключову роль у детермінації та стимулюванні творчого потенціалу. Зокрема, було встановлено, що такі компоненти «Я-концепції», як позитивна самооцінка, сформований Я-образ творчої особистості та високий рівень самоефективності, є сприятливими чинниками для активізації та успішності творчої діяльності. Підлітки з більш адекватним та позитивним уявленням про себе, своєю самоцінністю та вірою у власні можливості долати труднощі, виявляють більшу сміливість у експериментуванні, оригінальності ідей та наполегливості у творчому процесі. Вони менш схильні до страху невдачі, що є критично важливим для прояву креативності.

З іншого боку, дослідження також показало, що безпосередня участь у творчій діяльності є потужним фактором формування та розвитку «Я-концепції». Успішна реалізація творчих задумів, отримання зворотного зв'язку та визнання з боку оточуючих сприяють зміцненню позитивної самооцінки, розширенню Я-образу та підвищенню відчуття власної компетентності. Навіть сам процес творчого пошуку, що вимагає саморефлексії та самопізнання, допомагає підліткам глибше усвідомити свої сильні сторони, емоції та внутрішні ресурси, що інтегрується у цілісну структуру «Я-концепції».

Таким чином, взаємозв'язок між «Я-концепцією» та творчою діяльністю є двостороннім. Зріла, гармонійна «Я-концепція» створює внутрішні передумови для продуктивної творчості, тоді як активна творча діяльність, у свою чергу, збагачує, коригує та поглиблює уявлення особистості про себе, сприяючи її цілісному психологічному розвитку. Ці висновки підкреслюють важливість

цілеспрямованої роботи з формування позитивної «Я-концепції» у підлітковому віці як засобу стимулювання їхнього творчого потенціалу та гармонійної самореалізації.

Висновок до розділу 2

Аналіз результатів тестування на оцінювання творчого потенціалу Є. Жарикова та Крушельницького показує, що серед респондентів переважає середній творчий потенціал (87%), у невеликому відсотковому відношенні наявний високий потенціал (10%), та єдиний низький результат у наймолодшого учасника склав 3% від вибірки. Отриманий результат може свідчити про скованість молоді щодо самооцінювання власних здібностей та невпевненість щодо своєї важливості у вдосконаленні існуючого або у створенні нового.

Результати методики семантичного диференціала Ч. Осгуда показали, що є значна різниця між факторами Активності (з 0,12 до 1,29) та Сили (з 0,98 до 1,3) при переході від «Я-реального» до «Я-творчого». Респонденти використовують образ «Я-творчого» як ідеал, до якого прагнуть, щоб подолати реальну невпевненість або втому. З цього виходить, що творчий процес з раннього віку відкриває шлях для людини для самореалізації та боротьби з негативними емоціями без причинення шкоди самому собі. Позитивний вплив творчості на «Я-концепцію» не залежить від наявності професійних художніх навичок. Навіть якщо людина не вважає себе «творчою» в буденному житті, у стані творчості (коли вона щось створює) її показники активності та впевненості все одно зростають.

З результатів методики «Хто я?» М. Куна виявлено, що понад половину вибірки (53,3%) мають спрощену, соціально бажану самооцінку, що напряду пов'язано з високим рівнем напруження у повсякденному житті. Серед творчих респондентів частка адекватної диференційованої самооцінки складає 62,5%, тоді як у нетворчій групі цей показник є суттєво нижчим (37,5%). Це підтверджує, що регулярна творча діяльність сприяє формуванню більш зрілої та стійкої структури особистості.

Загальний аналіз результатів тестів показує, що творча діяльність є потужним інструментом для роботи з «Я-концепцією», та здатна перетворити «Я-реальне» на більш індивідуальне, активне та впевнене.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ Я- КОНЦЕПЦІЇ МОЛОДІ

3.1. Психологічне обґрунтування та принципи побудови заходу «Арт-Ідентичність».

На основі проведеного емпіричного дослідження було виявлено, що більше половини респондентів (53,3%) схильні до формування спрощеної, соціально бажаної самооцінки. Високий рівень внутрішнього напруження у реальному стані (-0,5 за шкалою СД) та низька саморефлексія вказують на необхідність впровадження спеціальних психологічних заходів для даної категорії молоді.

Програма, яка може бути більш доречна для обраної групи людей ґрунтується на методах арт-терапії та групової рефлексії.

Метод арт-терапії передбачає психотерапію за допомогою використання методів творчого самовираження, що дає змогу звільнитися особистості від внутрішніх переживань, «експериментувати зі своїми почуттями й виражати їх на символічному рівні» [21].

Арт-терапія – динамічна система взаємодії між учасниками, продуктами їхньої образотворчої діяльності та психологом в арттерапевтичному просторі.

Перевага цього методу полягає в тому, що його засоби побудовані на застосуванні у своєрідній символічній формі різних видів мистецтв, які дозволяють з допомогою стимулювання художньо-творчих проявів особистості здійснити корекцію порушень психосоматичних, психоемоційних процесів і

відхилень в особистісному розвитку, вербалізувати свої проблеми й переживання.

На сьогоднішній день арт-терапія є засобом вільного самовираження, вільного самопрояву й самопізнання, не має меж і обмежень у застосуванні. Арт-терапевтична робота у більшості випадків викликає у людей позитивні емоції, допомагає долати апатію, безініціативність, формувати активну життєву позицію та позитивне світосприйняття, відзначається особливою «м'якістю» прийомів і психокорекційних впливів [29].

Основна мета арт-терапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здатності самовираження і самопізнання через мистецтво, а також у розвитку здібностей до конструктивних дій з урахуванням реальності навколишнього світу. Звідси впливає найважливіший принцип арт-терапії – схвалення і прийняття всіх продуктів творчої образотворчої діяльності незалежно від їх змісту, форми і якості. Виходячи з цього, головними завданнями арт-терапії є:

- дати соціально доцільний вихід агресивності та іншим негативним почуттям (робота над малюнками є безпечним способом розрядження напруги);
- полегшити процес лікування бо неусвідомлювані внутрішні конфлікти і переживання часто буває легше висловити за допомогою зорових образів, ніж висловити їх у процесі вербальної корекції;
- отримати матеріал для інтерпретації та діагностичних висновків: зміст і стиль художніх робіт дають можливість отримати інформацію про клієнта;
- опрацювати думки й почуття, які клієнт звик придушувати;

- налагодити стосунки між психологом і клієнтом: спільна участь у художній діяльності може сприяти створенню відносин емпатії та взаємного прийняття;

- розвинути почуття внутрішнього контролю: робота над малюнком передбачає упорядкування кольору й форм; – сконцентрувати увагу на відчуттях і почуттях; – розвинути художні здібності й підвищити самооцінку. Додатковим продуктом арт-терапії є почуття задоволення, яке виникає в результаті виявлення прихованих талантів та їх розвитку.

Використання арт-терапії в груповій роботі дає додаткові результати, оскільки стимулює уяву, допомагає вирішувати конфлікти й налагоджувати взаємини між учасниками групи. Арт-терапія широко застосовується для різних вікових груп: дітей, підлітків, юнаків, дорослих та осіб старшого й похилого віку [14].

Для того, щоб зрозуміти, як розвинулася творча діяльність, слід оцінити не тільки і навіть не стільки потрібний для цієї діяльності базовий рівень інтелекту, скільки особистість людини і шляхи її формування, позаяк «творчі здібності не створюються, а вивільняються» (Фергюсон) [17].

Засоби художнього самовираження в процесі арттерапії не тільки допомагають відновити психічне здоров'я, поліпшити самопочуття, розкривають творчий потенціал особистості, його креативність, синтезують візуальні знаки, створюючи художній образ дійсності [12].

Групова рефлексія – комплексна, структурно-динамічна організація, до складу якої входять компоненти взаємодії, взаєморозуміння і взаємоузгодження [30].

Згідно з дослідженнями О. В. Тімошенко, рефлексія як властивість особистості забезпечує здатність до глибокого самопізнання, що є необхідною

умовою для подолання тенденції до формування спрощених Я-образів у молоді [31].

Самосприйняття також впливає на те, як ми взаємодіємо та спілкуємося з іншими. Наприклад, те, як ви спілкуєтеся з іншими, часто пов'язане з вашим самосприйняттям та тим, як ви ставитеся до своєї соціальної групи. Якщо ваша соціальна група спілкується певним чином, ви, ймовірно, також оберете спілкування таким чином [40].

Воно не є статичним, тобто воно може змінюватися. Наше оточення відіграє певну роль у цьому процесі. Для більш швидкої та ефективної роботи було образно зробити суспільний захід для людей зі схожою проблемою. Обгунтування цьому є той факт, що:

- Місця, з якими ми стикаємося, особливо ті, що мають для нас велике значення, активно сприяють формуванню нашого майбутнього самосприйняття через те, як ми ставимося до цього оточення та як суспільство ставиться до нього [39].
- Самосприйняття також може змінюватися залежно від людей, з якими ми взаємодіємо. Це особливо стосується людей у нашому житті, які обіймають керівні посади. Вони можуть впливати на колективне «я» («я» в соціальних групах) та реляційне «я» («я» у стосунках) [37].

Соціальний психолог Анрі Таджфель розробив теорію соціальної ідентичності, яка стверджує, що самосприйняття складається з двох основних частин:

- Особиста ідентичність: риси та інші характеристики, які роблять вас унікальними;
- Соціальна ідентичність: ким ви є на основі вашої приналежності до соціальних груп, таких як спортивні команди, релігії, політичні партії чи соціальний клас [35].

Ця теорія стверджує, що наша соціальна ідентичність впливає на наше самосприйняття, таким чином впливаючи на наші емоції та поведінку. Наприклад, якщо ми граємо в спорт, і наша команда програє гру, ми можемо сумувати за командою (емоції) або діяти проти команди-переможця (поведінка) [41].

Отже, проведення подібного заходу може позитивно вплинути на самооцінку людей, які будуть відносити себе до єдиної команди, де буде панувати повага та відсутність соціальних масок. Учасники зможуть на прикладі інших побачити, що не обов'язково бути великим творцем, щоб мати можливість виражати свої почуття та емоційний стан через творчість. Це відкриє їм новий спосіб релаксу та можливо хтось зрозуміє, що це його покликання.

3.2. Зміст та покроковий алгоритм реалізації психорозвивального заходу

Основною метою заходу «Арт-ідентичність» є допомога молоді у переході від "соціальних масок" до формування самостійної «Я-концепції», яка не буде опиратись на сумніви щодо думки інших. Арт-терапія допомагає виразити те, що важко сказати словами. А це саме те, що потрібно під час роботи з зажатыми людьми.

Завдання заходу:

- виявити приховані суперечності між реальним та ідеальним образами «Я» учасників;
- знизити рівень соціальної напруги та залежності від зовнішніх оцінок;
- актуалізувати творчі ресурси особистості для подолання внутрішніх бар'єрів та страхів;

- створити безпечний простір для вільного самовираження та відреагування пригнічених емоцій;
- сприяти формуванню адекватної, позитивної та диференційованої самооцінки.

Обладнання: листки папіру А4, олівці, маркери, фарби, пластилін.

Захід складається з трьох основних етапів: діагностичного, розвивального та підсумкового.

1. Діагностичний етап (вступ) (30 хв.)

Мета етапу: виявлення «соціальних масок», зняття первинного напруження та встановлення довіри.

На початку ведучий говорить вступну промову, вітає всіх, хто прийшов на захід. Пояснює, що воно з'явилося на основі результатів проведеного дослідження, де показало, наскільки зараз молодь закрита, і пропонує учасникам висловити свою думку на цю тему, чи згодні вони з результатом, який вийшов. Після невеликого вступу пропонує зробити заплановані творчі вправи. (10 хв.)

Вправа 1 – «Хто я насправді?» (20 хв.)

Джерело вправи: вправа базується на вже використаній методиці М. Куна «Хто я?» [16].

Опис вправи: завдання полягає в тому, що спочатку учасники роздумують пару хвилин над відповіддю на запитання "Хто я?", потім виписують відповіді на листок, думаючи що саме це вони будуть озвучувати або використовувати, а потім виявляється, що вголос потрібно говорити інше, те, що першим приходить у думки під час діалогу.

Мета завдання: подолання внутрішнього бар'єра, збиття учасників зі звичного мотиву "потрібно говорити про себе хороше, щоб інші не побачили

мене в поганому світлі". Ведучий своєю реальною відповіддю-прикладом показує, як саме потрібно відповідати, і що нічого поганого в тому, щоб здатися слабким, немає.

План вправи 1:

1. Учасники отримують два аркуші. На першому вони пишуть 5 відповідей на питання «Хто я?» (те, що вони готові показати іншим).
2. Ведучий говорить наступне: «Зараз ми зробимо те, що залишиться тільки між вами. На другому аркуші напишіть 5 відповідей про те, які ви насправді, ваші мрії або те, що ви боїтеся проявляти (вказати на те, що Наприклад, я у звичайному житті ніяк не показую свої емоції, але насправді навіть трохи підвищений тон визиває у мене сльози».
3. Учасники відкладають аркуші та маркери. Тепер кожен учасник має назвати по одній рису або відчуття про себе, яке не було записане на першому листку. Не можна повторювати соціальні ролі. Треба говорити про стани, мрії, страхи або творчі імпульси. Обмеження по часу немає, але кожен повинен назвати хоча б декілька рис про себе. Перший відповідає ведучій, показуючи приклад, що ніхто не буде осуджувати їх за «неправильні відповіді».

Результат: учасники на початку будуть розгублені, але на базі цього будуть формувати більш відверті відповіді, які б не написали на папірі. Після того, як усі поділяться між собою доволі особистою інформацією встановиться більш розслаблена атмосфера у колективі та молодь буде мати можливість почути та побачити, що не тільки у них присутній неусвідомлений страх перед думкою інших.

2. Розвивальний етап (основна частина) (30 хв.)

Мета етапу: перехід від слів до образів, вивільнення енергії (активності та сили).

Вправа 2 – «Мій образ сили» (30 хв.)

Джерело вправи: адаптація методики С. Ройз «Картки сили» [27].

Опис вправи: завдання полягає в тому, що з отриманих двох переліків слів, які учасники написали в першій вправі, вони обирають два найбільш вагомих для них самих слова та використовують їх для створення їх образу сили. Образ сили у цьому випадку є малюнком або фігурою з пластилину, яка демонструє обрані якості. Учасник (на його думку) не маючи творчих здібностей створює власний арт-об'єкт. Використання художніх матеріалів та ручна робота дає більш тісний зв'язок із своїм внутрішнім «Я», з досяжністю реальності навколо нього.

Мета завдання: вивільнити прихований творчий потенціал в реальність, максимальне сближення «Я-реального» та «Я-творчого» (ідеального), підвищення самооцінки (доказ, що я щось можу), повернення творчої сили під час занепаду або творчого вигоряння.

План вправи 2:

1. Учасникам ставиться завдання використати матеріали на столі (олівці, маркери, фарби, пластилін) і створити на їх розсуд образ, який об'єднує риси з обох списків, але з акцентом на «секретну» сторону. У ході процесу вони можуть обговорювати спільний досвід, наприклад щодо нереалізованого творчого потенціалу, паралельно з цим показуючи емоції на своїй роботі. Це абстрактна робота, не маюча правил, тому у кожного результат вийде різний, і спільних критеріїв по яким можна «оцінити» роботу не будет. Це їх особистий символ, він може приймати будь-яку форму (природа, людина, тварина, композиція, кольорові мазки та ін.).

Результат: учасники зможуть усвідомити розрив між «Я-реальним» та їх прихованим творчим ресурсом. Відбувається матеріалізація внутрішньої сили.

3. Підсумковий етап (завершальна частина) (30 хв.)

Мета етапу: інтеграція нового досвіду та групова підтримка.

1. Кожен учасник (за бажанням) показує свій символ і коротко розповідає не про те, «що це», а про те, «як я почувався, коли це робив». Це завершальний крок до зближення в колективі, вже немає «чужих» та «своїх», кожен у певній мірі відкриває нові сторони собі та іншим.
2. Пропонується обговорення в колективі, ведучий може задавати навідні питання для продовження дискусії, якщо виникають проблеми:
 - Чи змінилося сприйняття себе після того, як «таємне» стало видимим у творчості?
 - Як ви бачили учасників поруч на початку, та як бачите зараз?
 - Чи змінилась ваша думка щодо особистого творчого потенціалу?
 - Чи спробували б ви застосувати нові сили зараз та почати те, що колись планували, але вам не вистачало впевненості в своїх можливостях?
3. Завершаюча промова ведучого: підведення підсумок проведеного заходу, закріплення думки, що творчість – це безпечний простір для того, щоб бути собою. Можлива міні-консультація у разі виникнення особистих питань від учасників.

Висновок до розділу 3

У третьому розділі було розроблено програму психологічного супроводу, яка спрямована на розвиток самостійної «Я-концепції», відорваної від соціального тиску засобами творчої діяльності.

Арт-терапія стала ефективним методом впровадження частки творчості, що не вистачає молоді у повсякденному житті. Такий спосіб може ненав'язливо додати фарб у життя людей, які мають проблеми самовираження у суспільстві та дати можливість проявитися через їх слаборозвинені навички або через страх показати свої справжні здібності.

Групова рефлексія надає можливість самостійно позбавитися страху осудження суспільством, висловити свої справжні почуття та емоції та бути почутим. Результатами впровадженної програми можуть бути: знижена соціальна тривожність, підвищення самооцінки, покращення якості життя, більш здорове оцінення себе та своїх можливостей.

Створений захід може підтвердити, що використання «Образу сили» є ефективним інструментом для підтримки «Я-концепції» особистості. Адаптації методик «Хто я?» М.Куна та «Картки сили» С. Ройз можуть дозволити кожному учаснику не тільки знайти прихований внутрішній ресурс, а і «намалювати» частину своєї нової, впевненої ідентичності, об'єднавши власні відчуття з позитивним сприйняттям оточуючих. У результаті самостійно створений образ стає для респондентів психологічною опорою. Це доводить користь арт-терапевтичних методів у формуванні цілісного та позитивного уявлення про власне «Я».

ВИСНОВКИ

Образ «Я» – складне психологічне явище, що не є простим усвідомленням своїх якостей чи сукупності самооцінок, не просто відображенням певних об'єктивних даних і незалежних від міри свого усвідомлення якостей, а соціальною установкою, ставленням особистості до самої себе [13].

Проведене дослідження було присвячене вивченню психологічних особливостей розвитку «Я-концепції» особистості, задіяної в творчу діяльність. Метою цієї роботи було дослідити, які саме психологічні особливості розвитку «Я-концепції» можуть бути задіяні в творчій діяльності. Об'єктом дослідження виступав взаємозв'язок особистісних якостей та творчої діяльності, а предметом – особливості впливу «Я-концепції» особистості на її творчу діяльність.

Теоретичний аналіз показав, що «Я-концепція» є багатокomпонентною динамічною системою уявлень індивіда про себе, яка включає когнітивні, оцінкові та поведінкові складові. Вона виступає як ключова структурна ланка психологічної самоорганізації.

Емпіричне дослідження підтвердило наявність взаємозв'язку між характеристиками «Я-концепції» та проявами творчості. Встановлено, що позитивна самооцінка та адекватний Я-образ сприяють активізації творчого потенціалу, тоді як участь у різноманітних видах творчої діяльності позитивно впливає на формування та зміцнення «Я-концепції» особистості.

Таким чином, результати дослідження свідчать про діалектичний характер взаємозв'язку «Я-концепції» та творчої діяльності: сформована «Я-концепція» є передумовою ефективної творчої реалізації, а сама творчість, у свою чергу, детермінує розвиток та збагачення особистісного самосприйняття. Отримані висновки мають теоретичне та практичне значення для психології розвитку та

освіти, зокрема для розробки програм, спрямованих на гармонізацію «Я-концепції» як засобу стимулювання творчої самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. *Шкільна бібліотека*. 2016. № 5. С. 41–43.
2. Борінштейн Е. Р. Філософія творчої особистості: ціннісні інсайти та значення моралі / Е. Р. Борінштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – Одеса: Гельветика, 2025. – № 2 (56). – С. 77-84.
3. Бухлова Н. Б. *Обдарована дитина. Психолого-педагогічний супровід*. Київ: Шкільний світ, 2013. 104 с.
4. Водолазська О. О., Кристалова О. А. Психологічні особливості творчої активності особистості. *Latest directions of modern science*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 січня 2023 р., м. Люксембург). Люксембург, 2023. С. 249–251.
5. Волинець Н. Я-концепція як чинник особистісного самовираження в ранній юності. *Наукові праці МАУП. Психологія*. 2022. Вип. 1 (54). С. 27–34.
6. Гілфорд Дж. *Теорія структури інтелекту*. Київ: Знання, 1996.
7. Гоян І. М., Петранюк А. І. Я-концепція & особистісна ідентичність. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 2 (96). С. 108–117.
8. Гуменюк О. Є. *Психологія Я-концепції*: навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2004.
9. Демків В. Г., Гірняк Г. С. Психологічні особливості та структура творчої активності майбутніх дизайнерів. *Psychological Journal*. 2020. Vol. 6. Iss. 1. Р. 40–49.
10. Дмишко О. С. Формування професійного «Я-образу» у сфері вищої освіти. *Актуальні проблеми психології*. Львів: МАУП, 2015. С. 63–66.

11. Дмишко О. С., Колосівська О. А. Психологічні особливості творчих особистостей. *Актуальні проблеми психології*. Львів: МАУП, 2015. С. 66–69.
12. Замелюк М. І. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості / М. І. Замелюк, Л. І. Магдисюк, Н. В. Ольхова // Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. пр. / упоряд. Р. В. Павелків та ін.; Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне, 2018. – Вип. 10. - С. 50–57.
13. Зінченко С. В. Роль «Я-концепцій» в особистісному самовизначенні дорослих. *Європейський Союз – Україна: освіта дорослих*. Київ-Ніжин, 2015. С. 131–135.
14. Колпакчи О. С. Арт-терапія. Курс лекцій: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 288 с.
15. Крутько С. В. Психологічні особливості професійної Я-концепції особистості. *Науковий вісник ПНПУ ім. Ушинського*. 2013. № 3-4. С. 89–94.
16. Методики вивчення повсякденного стресу: метод. посіб. / за ред. Т. М. Титаренко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. 124 с.
17. Міщиха Л. П. Творчий профіль особистості. *Психологічні перспективи*. 2016. Вип. 27. С. 102–113.
18. Москвічова Ю. О. Універсальна творча особистість як соціокультурний феномен. *Theory and history of culture*. Рига: Baltija Publishing, 2024. С. 1–4.
19. Новіков Б. В. Роль творчості у процесі соціалізації особистості. *Людина, суспільство, комунікативні технології*. Харків: УкрДУЗТ, 2024. С. 73–75.
20. Опанасюк І. В. Арт-терапія як метод розвитку емоційного інтелекту в старшому шкільному віці. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 9. Вип. 13. С. 582–591.
21. Опанасюк І. В. Вплив засобів арт-терапії на розвиток емоційного інтелекту старшокласників. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «ПХДПУ»*. 2015. Т. I (13). 444 с.

22. Подофей С. О. Я-концепція людини як потенціал становлення її суб'єктності. *Молодий вчений*. 2017. № 10.2 (50.2).
23. Поплавська Т. М. Творча діяльність особистості як предмет філософського аналізу. *Перспективи*. 2024. № 1. С. 33–38.
24. Пріма Р., Пріма М. Психолого-педагогічні виміри Я-концепції майбутнього фахівця: досвід теоретичного аналізу. *Психологічні перспективи*. 2023. Вип. 41. С. 138–151.
25. Прокоф'єва О. О., Ковальова О. В., Варіна Г. Б. *Психокорекція та основи психотерапії*: підручник. Запоріжжя, 2023. 474 с.
26. Психологія спілкування: посіб. для старшокласників. Тернопіль, 1999.
27. Ройз С. *Картки сили: практикум для дітей та дорослих*. ЮНІСЕФ, МОН України, 2021. 54 с.
28. Сисоєва С. О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості. *Педагогічна творчість...*: монографія. Київ, 2015. 432 с.
29. Смілянець І.О. Арт-терапія як засіб саморозвитку підлітків /І. О. Смілянець // Науковий огляд. – 2015. – №2. – С. 42-45.
30. Тарасевич І. Ю. *Глосарій з навчальної дисципліни «Групова психотерапія та психокорекція»*. Дніпро: ДГУ, 2024.
31. Тімошенко О. В. Психологічний зміст феномена рефлексії як властивості, процесу, стану. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 5 (58). С. 138–146.
32. Федоров В. Д. *Психодіагностика особистості в системі диференціації*: наук.-метод. зб. Хмельницький, 1993.
33. Шопіна М. О. Психологічні особливості становлення Я-концепції особистості. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2013. Вип. 1. С. 92–97.
34. Я-концепція: поняття та її психологічна структура. Реферат. *Освіта.ua*. 2012. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29271/>

35. Brown R. The social identity approach: Appraising the Tajfellian legacy. *British Journal of Social Psychology*. 2020. Vol. 59. № 1. P. 5–25.
36. Burns R. *Self-Concept Development and Education*. 1986. 421 p.
37. Cherry K. What Is Self-Concept? *Verywell Mind*. 2024. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-self-concept-2795865>
38. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. 1999. 256 p.
39. Prince D. What about place? Considering the role of physical environment on youth imagining of future possible selves. *Journal of Youth Studies*. 2014. Vol. 17. № 6. P. 697–716.
40. Sampthirao P. Self-concept and interpersonal communication. *International Journal of Indian Psychology*. 2016. Vol. 3. № 3. P. 115–124.
41. Scheepers D., Ellemers N. Social identity theory. *Social Psychology in Action*. Springer, 2019. P. 129–143.

Метадані**ДОКУМЕНТ**

Заголовок

Станкова_Олександра_дипломна робота_312_ф

Автор

**Станкова_Олександра_дипломна
робота_312_ф**

Науковий керівник / Експерт

Олександр Непша

ID документа

333882157**ОРГАНІЗАЦІЯ**

Назва організації

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

підрозділ

**Melitopol State Pedagogical University named after
B.Khmelnytskyi****ЗВІТ**

Дата звіту

5/15/2026

Дата редагування

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

6649

Кількість слів

48009

Кількість символів